

vastbesloten is om de oorlog te overleven. Hoewel zij in de gelegenheid was om net als haar zus Ilona Sarajewo te verlaten, is zij gebleven, tot het einde toe.

Het eerste deel van het boek bestaat uit dagboek aantekeningen, het tweede uit brieven aan vrienden en familie buiten Sarajewo. Een aantal brieven is nog tijdens het beleg gebundeld. *Dagen en nachten in Sarajewo* is daarvan de vertaling, aangevuld met enkele latere brieven, zoals die aan haar vertaalster Nada Conic. Atty Mensinga heeft het vervolgens in het Nederlands vertaald.

Conic heeft het boek voorzien van een voorwoord waarin zij, begrijpelijk, grote affiniteit vertoont met de bewoners van Sarajewo, maar waarin zij ook op nogal onverantwoorde wijze met de geschiedenis omspringt. Haar kritiek op het zeer beperkte mandaat van UNPROFOR zal nog wel door velen gedeeld worden, maar haar vergelijking van het optreden van Lord Owen met dat van de Engelsen in het toenmalige Brits-Indië is misplaatst en ongenueanceerd. Ook behoort de houding van het Westen, ondanks gemaakte fouten, niet tot de wezenlijke oorzaken van het Bosnische conflict. Het overkokende nationalisme van Kroatisch-Servische makelij doet dat wel.

Om leerlingen iets te laten voelen van het leven tijdens het beleg van Sarajewo zijn vooral de brieven bruikbaar, maar wie de oorzaken van het Bosnische conflict wil trachten te begrijpen zal in dit boek weinig van zijn gading vinden.

Kees Klok

POLITIEK

Michiel Zonneveld, *Het platte land. Het succes van de Nederlandse Democratie* (Prometheus, Amsterdam 1997) 146 blz., prijs f29,50

Is er sprake van een diepe crisis in de Nederlandse politiek? Stroperige besluitvorming, een groeiende kloof tussen burgers en politici, corrumpering van het bestuur, een doorbraak van extreem-rechts of het einde van partijen? Nee hoor, alles gaat juist prima. Zeker vanuit historisch perspectief. Alleen als er een zondvloed komt of er een atoombom valt, is er reden tot bezorgdheid. In alle andere gevallen staat niets een gouden eeuw van de Nederlandse democratie in de weg. Dat is de mening van de auteur (politicoloog en parlementair journalist voor *Het Parool*). En passant rekent hij af met de modieuze, intellectuele somberheid, die karakteristiek is voor het taaie fin-de-siècle denken. In een mengvorm tussen reportage en politiek essay levert Zonneveld in elf hoofdstukken het bewijs voor zijn stelling dat onze democratie is uitgegroeid tot het meest verkieslijke politieke systeem in de wereld. In plaats van bescheidenheid propageert hij chauvinisme als het om dat succes gaat. Journalistieke, grote lijnen en een vlotte stijl winnen het daarbij van academische bedachtzaamheid.

Zonneveld benadrukt het grote belang van overleg en sociale samenhang. Want sinds de 17e eeuw zijn de Nederlandse overheid en burgers daarin gepokt en gemazeld. Vanuit die traditie raakt men steeds meer bedreven in de 'praatcultuur'; het overleg als maatschappelijk cement. Zo ontstaan ijzersterke verbanden tussen allerlei meer of minder autonome segmenten in de samenleving, die louter bestaat uit minderheden. Die maatschappelijke conversatie en de weerzin tegen polarisatie blijken niet alleen probate middelen tegen extreem-rechts, ze zorgen ook voor de vitaliteit van de Nederlandse democratie.

De bundel biedt een interessante therapie tegen de pseudo-diagnose dat er sprake is van een grote crisis in de politiek. De boodschap is helder en prikkelend: politiek is veel te belangrijk om aan politici over te laten. Op grond van een driehonderd jaar oude ontwikkeling ontplooit zich het fenomeen dat steeds meer mensen zelfbewust voor hun belangen opkomen. Maar nu zonder braaf aan de leiband van een politieke partij - die het allemaal weet - te willen lopen. Zo verdwijnen de laatste oneffenheden in het platte (Neder)land. Het is dus niet vreemd dat bestuurders en politieke organisaties zich wat ongemakkelijk voelen, want als (voormalige) elite bezitten ze geen monopolie op 'meer en beter weten'.

Zonneveld waarschuwt voor de roep om voortvarendeheid in besluitvormingsprocessen. Want dan kan de door hem gekoesterde overlegstructuur ten prooi vallen aan een autoritaire bestuurscultuur. Saneren en vernieuwen? Prima, maar alleen met mate en vooral met behoud van de mogelijkheid tot tegenspraak!

Zonneveld plaatst verleden, heden en toekomst van de Nederlandse politiek in een pakkend betoog. Het vlot geschreven boek daagt uit en beurt op. Politiek is leuk, omdat (bijna) iedereen z'n zegje kan doen. Maar zonder historische kennis is de ontplooiing van de Nederlandse democratie niet te begrijpen. En wie wil die boodschap aan praatgrage bovenbouw-scholieren en studenten onthouden?

Jan Rouwenhorst